

УДК 159.99

Н. Сторожук, канд. психол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СТРУКТУРА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ

У статті автор розглядає сутність та структуру морально-психологічного стану особового складу військових підрозділів в умовах виконання завдань за призначенням в особливий період.

Ключові слова: структура, морально-психологічний стан військ, чинник, особовий склад, особливий період.

Постановка проблеми. В умовах проведення Антитерористичної операції (АТО) однією з найважливіших проблем здійснення ефективного управління військами, підтримання їхньої боєздатності на рівні, необхідному для якісного виконання бойових завдань, є проблема оцінки, прогнозування та формування морально-психологічного стану особового складу, який бере безпосередньо участь у бойових діях на території Донецької та Луганської областей. Без реальної оцінки морально-психологічного стану (МПС) військ у бойових умовах не можна успішно управляти

духовними і соціальними процесами в бойовій діяльності військових підрозділів, переходити до нових якісних параметрів в їхній діяльності, досягати моральної переваги над супротивником і обстановкою, прогнозувати ймовірні наслідки військових дій, грамотно організовувати та здійснювати аварійно-рятувальні та інших невідкладні роботи тощо. Тому, системне розуміння сутності морально-психологічного стану особового складу військ, визначення змісту його складників є надзвичайно актуальним науково-прикладним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що вивчення цього феномену має давню історію: в науковій літературі воно зустрічається як поняття «бойовий дух», «моральний дух», «моральний стан», «духовний фактор» тощо, а сьогодні його означають як «морально-психологічний стан військ», за роки незалежності України йому приділялося недостатньо уваги. Дослідження морально-психологічного стану та його оцінки у військових колективах здійснювали: В. Зеленський, С. Скочилиас, Ю. Московчук, П. Криворучко, М. Варій, О. Іллюк, О. Хміляр. Проблеми морально-психологічного забезпечення службово-бойової діяльності Внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України вивчав В. Говоруха, В. Лефтеров. Вивченням морально-психологічного стану особового складу підрозділів прикордонних військ та вплив його на якість виконання завдань з охорони державного кордону займався В. Журавльов. Вплив морально-психологічного стану на якість професійно-екстремальної підготовки до діяльності у надзвичайних ситуаціях досліджували В. Алещенко, Є. Потапчук, О. Сафін та ін. [6].

Загалом, в більшості проаналізованих нами праць розглядається явище морально-психологічного стану військових підрозділів, його складники та його вплив на якість і ефективність виконання ними завдань за призначенням, проте, на цей момент жодна методика оцінки зазначеного явища офіційно не визначена нормативною, тобто обов'язковою для використання у військах. До недавнього часу, з метою оцінки морально-психологічного стану, в підрозділах Збройних Сил України використовувалася «Інструкція про порядок оцінки морально-психологічного стану особового складу в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» від 21.05.2013 року № 335, яка на цей момент втратила чинність (наказ МОУ від 15.03.2016 №155) та перебуває на доопрацюванні.

Мета статті полягає в уточненні сутності та визначенні структури морально-психологічного стану особового складу військових підрозділів в умовах виконання завдань за призначенням в особливий період.

Викладення основного матеріалу дослідження.

На сьогодні існує понад 20 визначень поняття МПС. Проте, враховуючи специфічність умов виконання бойових завдань у зоні проведення АТО, які згідно з чинним законодавством (Закон України від 06.12.91 №1932-XII «Про оборону України», Закон України від 21.10.93 №3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізаційну готовність» тощо) визначається як особливий період, під поняттям *морально-психологічний стан особового складу* будемо розуміти як ситуаційний, відносно стійкий і обмежений за часом стан психологічної налаштованості (мотиваційної готовності) військовослужбовців і військових колективів та їхньої потенційної спроможності (психологічні, соціальні, матеріальні ресурси) виконувати завдання за призначенням в умовах особливого періоду.

Отже, МПС розглядається як ситуаційний (той, що залежить від зовнішніх умов і змісту конкретного бойового завдання), динамічний (здатний до змін під впливом екстремальних чинників бойової діяльності), обмежений за часом (будь-який психічний стан характеризується відносною стійкістю у часі, після чого він переходить у інший психічний стан і змінює свої характеристики) соціально-психологічний феномен, що складається з двох структурних елементів: мотиваційної готовності (МГ) та військово-професійної компетентності (ВПК) (рис.1.1.).

Під мотиваційною готовністю розуміється система стійких мотиваційних утворень: диспозицій (мотивів), потреб, цілей, інтересів, цінностей, рівня домагань, які актуалізуються в тих, чи інших умовах бойової обстановки, сприяють формуванню відповідних станів психіки військовослужбовців і психології військових колективів і виконують спонукальну і регулятивну функцію їхньої бойової активності. Тобто, мотиваційна готовність є відображенням стійкої системи мотивації військовослужбовців і військових колективів, яка актуалізується в умовах виконання підрозділом конкретного бойового завдання.

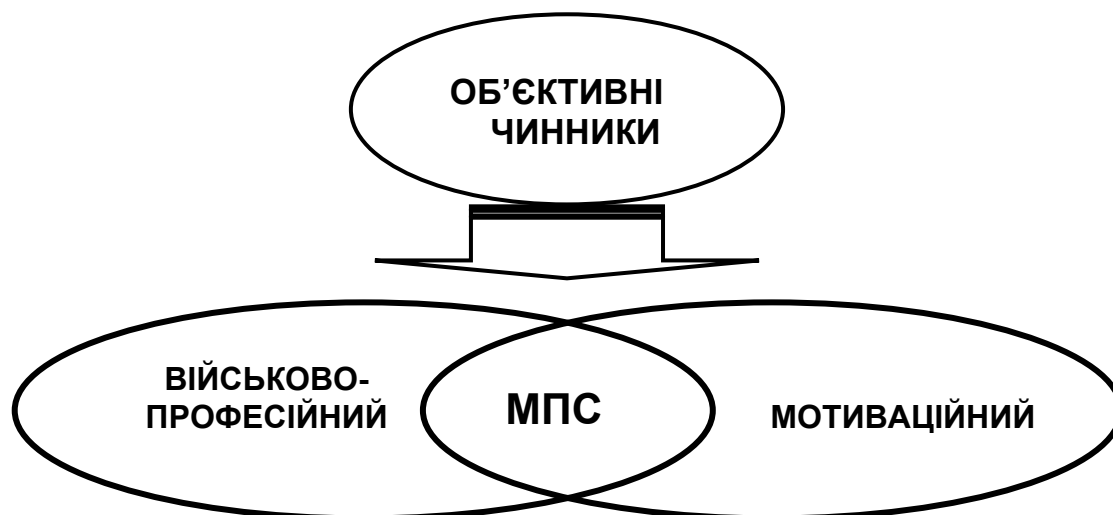

Рис.1. Чинники формування морально-психологічного стану особового складу в умовах бойової діяльності

Говорячи про мотиваційну сферу, погоджуємося з думкою М. Дьяченка щодо існування трьох груп мотивів бойової діяльності військовослужбовців [3]:

широкі соціальні мотиви: любов до Батьківщини, ненависть до ворога, почуття військового обов'язку, вірність Військовій присязі тощо;

колективно-групові: почуття бойового товариства, групові традиції, страх втратити повагу товаришів по службі тощо;

індивідуально-особистісні: бажання відзначитися, отримати нагороду; почуття помсти; прагнення отримати матеріальну винагороду, пільги; бажання уникнути

покарання за невиконання норм та вимог Конституції України та інших законів України тощо.

Також, особливо значуще місце в мотиваційній структурі військовослужбовців посідає феномен смислу. В науковій літературі особистісний смисл розглядається як таке вибіркове суб'єктивне ставлення особистості до об'єктів, дії або події реальності, які наділяються підвищеною значущістю для неї, заради яких вона розгортає діяльність, приймає рішення, здійснює вчинки [5]. Тобто, смисли є найвищими регуляторами бойової діяльності військовослужбовців і проявляються в оцінці події, що відбуваються в соціально-політичному та економічному житті країн, в особистому ставленні до політики держави, управлінських рішень та дій керівного складу, у ставленні до кожної конкретної бойової ситуації тощо.

На підтвердження цієї тези, загальновідомим є факт поширеності в сучасному суспільстві почуття втрати смислу життя, прямим наслідком якого є зростання числа самогубств, наркоманії, насильства і різноманітних психічних захворювань.

Наступним елементом МПС особового складу виступає військово-професійна компетентність, яка розуміється як певний рівень, ступінь, якісний і результативний показник сформованості військово-професійних знань, навичок та умінь їх реалізувати у бойовій діяльності, досягаючи певних результатів цієї діяльності [2]. Військово-професійна компетентність особового складу виступає результатом військово-професійної і психологічної підготовки (рівень військово-технічних знань, ступінь оволодіння військовою спеціальністю, володіння способами виконання професійних дій тощо), дотримання норм військової дисципліни (точність і якість виконання бойових наказів, дотримання вимог Військових статутів та інших законів України тощо) та побудови конструктивних взаємовідносин (з командирами, підлеглими, товаришами, місцевим населенням та іншими).

Оскільки, МПС особового складу розглядається як ситуаційне соціально-психологічне явище, в цьому контексті доречно буде розглянути поняття ситуації. В літературі бойова ситуація розуміється як найменша, неподільна, системно організована частина бойової діяльності, в якій проявляються всі її основні елементи в цілісному взаємозв'язку: соціально-політичні, групові умови; професійна підготовленість, психологічна готовність особового складу; характер завдань, що виконуються; природно-кліматичні і часові умови їхнього виконання [1, с. 51–56]. Тобто, іншими словами, вона є інтегральною характеристикою відповідності можливостей військових підрозділів характеру завдань, що потребують вирішення в конкретних умовах виконання бойової діяльності.

Тому, поряд із розглядом спонукальних та реалізаційних елементів доцільно розглянути зовнішні чинники або умови виконання бойових завдань, під впливом яких формується МПС особового складу. До їх складу належать: соціально-політичні; організаційно-управлінські;

оперативно-тактичні (бойові); матеріально-технічні; природно-географічні та часові.

До основних соціально-політичних чинників, що впливають у бойовій обстановці, слід віднести такі: характер війни і її підтримка місцевим населенням; ставленням суспільства до Збройних Сил; спрямованість публікацій ЗМІ; статус військовослужбовців та учасників бойових дій.

До організаційно-управлінських належать: якість управління підрозділом, рівень вимогливості і організаційних здібностей командирів, (начальників).

До оперативно-тактичних (бойових) факторів належать: напруженість, динамічність, інтенсивність бойових дій; наявність і якість інженерного обладнання; активність підтримки і ступінь взаємодії з іншими підрозділами, частинами; успішність бойових дій, рівень втрат; інтенсивність інформаційно-психологічного впливу, відповідність бойової техніки і зброї завданням бойової діяльності.

До матеріально-технічного фактору належать всі види технічного і тилового забезпечення військовослужбовців та ступінь ергономічності техніки і зброї.

Не можна забувати про природно-географічний і часовий чинники (стан природно-географічних і кліматичних умов; пору року, доби; тривалість перебування в екстремальній для життя і здоров'я обстановці) [4].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами проаналізовано сутність, виведено структуру та розглянуто чинники формування МПС особового складу під час виконання завдань за призначенням в умовах особливого періоду. Результати статті можуть бути використані відповідними фахівцями для розроблення стандартизованих методик, анкет, опитувальників з оцінки та прогнозування МПС особового складу під час виконання завдань за призначенням.

Список використаних джерел:

1. Анцупов, А.Я. Методологические проблемы военно-психологических исследований [Текст] / А.Я. Анцупов, В.Н. Помогайбин. – М.: ВУ, 1999. – 87 с.
2. Богданюк, О.Д. Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників – основа якісної підготовки до службової діяльності [Текст] / О. Д. Богданюк // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 29. – С. 27–29.
3. Дьяченко М.И. Психологические предпосылки эффективной боевой деятельности воинов [Текст] / М.И. Дьяченко, С.Л. Кандыбович. – М., 1999.
4. Караяни, А.Г. Прикладная военная психология [Текст] / И.В. Сыромятников, А.Г. Караяни. – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
5. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности [Текст] / Д.А. Леонтьев. – изд. 2-е, испр. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.
6. Щавінський Ю.В. Роль керівника у формуванні здорового морально-психологічного стану особового складу підрозділів ДСНС України – [Електронний ресурс]. – режим доступу: [file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Nvidu_2013_1_28%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Nvidu_2013_1_28%20(1).pdf)
7. Морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності Прикордонних військ України / Максименко С.Д., Олексієнко Б.М., Олійник В.В., Потапчук Є.М., Сафін О.Д., Корольов О.П., Роман В.І. – Підручник. Хмельницький: Видавництво НАПВУ, 2001. – 465 с.

Надійшла до редколегії 16.12.2016

Н. Сторожук, канд. психол. Наук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

СТРУКТУРА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ЛИЧНОГО СОСТАВА ВОИНСКИХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ

В статье автор рассматривает сущность и структуру морально-психологического состояния личного состава воинских подразделений в условиях выполнения задач по назначению в особый период.

Ключевые слова: структура, морально-психологическое состояние войск, составляющая, личный состав, особый период.

N. Storozhuk, Ph.D in Psychology.

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

STRUCTURE OF MORALE AND PSYCHOLOGICAL CONDITION OF PERSONNEL OF MILITARY UNITS

The article examines the nature and structure of the morale of personnel of military units in terms of performing assigned tasks in the course of special period.

Keywords: structure, moral and psychological condition of troops, component personnel, the special period.